

Meilės pavyzdžiai

Aloyzas TENDZEGOLSKIS

Vaikystėje Juozukas manė, kad kaime rūgštūs obuoliai neišvengiami: aplinkiniai sodiečiai veisė tik juos, sakdami, kad išsilaiko ir iki Kalėdų, ir iki vidurziemio, kitokių nepripažino. Tik reikia išmanyti, kaip sudėti juos į medines dėžes ir laikyti ant aukšto. Vasarą uogų nepakakdavo. Savos trys obelys, neišdegusios per namo gaisrą, taip pat brandino žieminius, kurie, dažnai vaikų lankomi ir apžiūrinėjami, deja, žiemos nesulaukdavo. O sename dirvonėlyje prie kaimynės Marčiulaitienės sodybos, kažkada rūpestingai aptvertos viso medžio ilgumo rąstais, atokiai šiapus tvoros, augo atsiskyrusi aukšta, bet vešli obelis, pro kurią vaikai eidavo į mokyklą, baugiai žvilgčiodami į tuščią kiemą; vienišą medį sudarė tarsi dvi dalys, atitinkančios dvi stambias šakas, – viena jų buvo įskiepyta raudonesniais obuoliais, bet ir šitie šipino dantis. Tolimesni kaimo vaikai ypač pagarbiai minėdavo savo soduose bręstančius antaninius, kuriuos sunokusius, didelius ir geltonus, esą atsargiai skina vėlyvą rudėnį, bet kažkodėl niekada nė vienas nėra Juozuko jais pavaišinęs – jie vasarą ir rudėnį teturėdavo kišenėse rūgštuolių. Tokių apkirmijusių atnešdavo ir kaimynės, tokiais vaišindavo svečius ir užklydėlius savo kieme. Paskui Juozukas išgirdo apie kažkokius mažus raudonus rojus obuolius, bet nebuvo jų matęs, tik girdėjęs, kad ir šitie rūgštūs. Šiame krašte nebuvo kampilio, kuriame žmonės nepriverstų tavęs valgyti rūgščių obuolių.

O meilei, ką ir kalbėti, aukščiausiam žmogaus siekiui ir patiems saldžiausiems jausmams, šiame rūgščių obuolių krašte, kuriuo Juozukas vis dėlto žavėjosi (ypač rytais), buvo paruošta pati juodžiausia, pati bjauriausia dirva.

Nė vienas vaikas nesinešiojo kišenėje nosinės, blizgėjo nusnargliuotos jų mokyklinių švarkelių rankovės, tačiau dažnas, vos išėjęs iš namų ir įsijungęs į paauglių būrelį, leipiai šūkčiojo žodį „meilė“. Pakeliui į mokyklą net pradinukai, mikliai vartydami liežuvelius, juokindavo paauglius, iššaukiančiai girdamiesi savo fantastišku vyriškuoju pajėgumu ir nepaprastais meilės nuotykiams, anksčiau nugirstais iš vyresniųjų ir dabar dešimtkart išdidintais; paaugliai, savaitgaliais namuose blizgindami savo nunešiotus kasdienius

juodos spalvos batelius, lygindami kelnes ant užtiesto stalo, pirštais taškydami ar burna purkšdami ant jų vandenį, pasakodavo pakeliui suėjusiems draugams naujus anekdotus, vienodai išjuokiančius nekalts merginas ir pasileidusias moteris, per kurias „tik polutorka nevažiavo“; bernai, kur tik suėję, apkalbėdavo vietines merginas, jiems visur tik besipainiojančias ant tako ir nevertas nė vieno geresnio žodžio, eidavo ar dviračiais važiuodavo į šokius tolimesniuose kaimuose, kurių saviškės nepasiekia.

Labiausiai vyrai pajuokdavo vieną energingą stambių skruostų merginą, smarkiai besiginančią nuo pašaipų ir tuo sukeliančią dar didesnes pašaipas, jau apmėtytą keletu retų pravardžių, kol nuskambėjo dar viena – Saulės pravardė, kurią sugalvojo kreivadantis artimiausias jos kaimynas, šiaip doras žmogus, ir kuri galutinai prigijo, nes jau niekas nerado ir negalėjo rasti skaudesnės. Šis vardas, žinoma, iš tikrųjų švysteli tai šen, tai ten, tačiau tinka ne kiekvienai merginai: jeigu ji, švelniai tariant, nėra gražuolė, jis įgyja atvirkščią prasmę. Bet čia buvo ne vardas, o pravardė: gražiausias palyginimas virto bjauriausiu. Pokalbyje juoką sukeldavo vien ištartas žodis „Saulė“, o maloniausiai krizendavo pats retadantis, jausdamas akivaizdų savo pramo pripažinimą, – dabar jis triumfavo: tarsi pats tapo gražus ir tikras! Po dešimties metų Juozukas, parvažiavęs į gimtąjį kraštą, autobusų stotelėje pamatė juos abu, rudadantį ir Saulę, ramiai sėdinčius greta vienas kito ant suoloelio: šnekučiuodamiesi jie sutartinai žvilgčiojo į šalis – visada viena kryptimi. Juozukas priėjęs prašnekinio ir pokalbyje sužinojo: jie buvo vyras ir žmona.

Mama pamatė, kad pasamdytas žmogus kaimynės lauke baigė vežti mėšlą, ir pasiuntė Juozuką pakviesti jo į pagalbą. („Pagalba“, „gelbėti“ buvo kasdieniniai kaimiečių žodžiai.) O kaimynė jau troboje meiliai vaišina mėšliną vyrą, pasodinusi šalia jo savo dukrą. Juozukas iškart nė nedrįso sakyti, ko atėjęs: geradarys šiandien jau ir taip buvo daug padaręs, dabar gardžiavosi priklausančiu atlygiu. Šeimnininkė, pasižvalgusi po stalą skandė, padavė vaikui balto sūrio riekelę, o senbernis patenkintas žybčiojo akimis,

daugiau šnekėdamas dukrai, o žiūrėdamas į motiną arba suvaidindamas trumpam mažliai įsistebeilijusį pro langą. Kai jis, žaismingai pakreipęs galvą, pasakė, kad kiekvienai merginai grožio prideda greitumas ir vikrumas, Juozukas pagalvojo: nė kiek.

Pagaliau žmogus, prisismaguriavęs ir trumpai pasišnabzdėjęs su šeimininke, suprato Juozuko reikalą – pakilo iš užstalės ir mirklėjo vaikui:

– Važiuojam!

Juozukas, sūrio riekelės nė neprakandęs, padėjo ją ant stalo.

Įvairiausiais būdais reikiški švelnieji jausmai.

Per visą Juozuko vaikystę ir paauglystę, kiek prisimena, jo gimtajame kaime nebuvo nė vienu vestuvių – žodis „vestuvės“ gyvavo tik žmonių atsiminimuose, knygose ir pasakose. Berniukai tampa bernais, bernai – senberniais, ir jokių permainų, jokių vilčių merginoms, vakarais stoviniuojančioms prie vartelių ir, kaip sakoma, klapsinčioms akimis, be abejo, kartais pagalvojančioms, kad vis dėlto nejaunėja ir jos pačios. Ta pati nykuma tvyrojo ir miestelyje: jaunos mokytojos žiūrė į traktorinikus, šie – į jas, bet dažniausiai pro šalį; nors dažnas nemokėjo nė šokti, savaitgalio vakarais jie, užantin užsikišę po butelį, lėkdavo motociklais ar kolūkio sunkvežimiu į aplinkinius kaimus, bet vis tuščiai. Nėra vestuvių šiame krašte, ir tiek. Tiesa, pas vieną pagyvenusią juodbruvę našlę, iš vienkiamio ateinančią į miestelį nematytais trumpais aulinukais, apsigyveno kažkoks buvęs karininkas, niekur čionai nerodantis nė nosies; ji parduotuvėje, pirkdama maisto produktus, dažnai tiesiog suspinduliuodavo džiaugsmu, vis kartodama frazę: „o jis mane jau ir glėbėsčiuoja“, „o jis mane jau ir glėbėsčiuoja“. Pakėlus galvą ir pakreipusi lūpas, ji juokingai parodė, kaip jis karposi ūselius. O paprašiusi saldinių, juos gerai apžiūrėdavo ir, dairydama į lentynas, klausdavo, ar nėra brangesnių. Saldumynai – gerai, bet vestuvių nebuvo ir čia.

Vyravo vien priedermė kalbėti apie meilę gyvuliškai, visur vogravimai ir patyčios, prasidedančios vaikiška pašaipta „kavaliereis ir pana“ ir užsibaigančios patarle apie seną arklį, kuris vagos negadina. Išvaizdesni bernai brutaliai kalbėdavo netgi apie

savo „simpatijas“ – nors ir slapstomas, bet išaiškėjančias drauges, kurios jiems jau nusibodusios, pakyrėjusios ir kurias jie netrukus trenks ir grįš pas savo ištikimus bičiulius. Dažniausiai ir grįždavo. Visa tai sudarė šių žmonių vyriškumą, patikimai slepiantį jų trūkumus, neišmanymą ir drovumą.

Kas įsimylės, iš to visi juoksis, o jautriam žmogui tai nepakeliama.

Tarnaudamas netolimoje sodyboje, iš kurios vasarą retkarčiais galėdavo pareiti namo, Juozukas pažino pagyvenusią išdidžią merginą Genovaitę, apie kurią jam ramesnė valanda pasakodavo šeimininke, jos motina, – vartydavo ant kelių didelį sunkų nuotraukų albumą ir rodydavo vyriškius, kurie kiek draugavę su jos dukra, ir su viltimi stabtelėdavo prie gražaus aukšto vyriškio Leono, smagiai pasukusio kepurės snapelį į šoną, truputėlį net palinkdavo prie to šaunuolio, kurį Juozukas jau ne kartą vakarais pastebėjo čia pat, pakluonėje. Iš Genovaitės eigasties, iš trumpų atodūsių ir lūkuriavimų prie lango jis suprato, kaip labai ji Leoną myli. (Juozukas šį žodį ilgą laiką vartojo tik mintyse.)

Kartą savo namuose, kai aplankė mamą ir atidavė jai keletą rublių ir saują kapeikų už parduotas šiaudines skrybėles, pats neišvengiamai susidūrė su išplitusiu merginų nekinimu. Mama, nutaikiusi tinkamą minutę, paprašė pasakyti Genei, kad kolūkyje Leonas apie ją šneka labai negražiai.

– O kaip aš pasakysiu?

– Pasakyk: Leonas su draugais iš jūsų tyčiojasi.

Net keletą dienų Juozukas, grįžęs į sodybą, nedrįso ištarti šių žodžių. Juk jie bus lemtingi! Pagaliau vieną vakarą, prisigretinęs prie sėdinčios Genovaitės, kai kambaryje daugiau nieko nebuvo, kažkaip staigiai ir greitai išbėrė: „Mama prašė pasakyti, kad Leonas iš jūsų tyčiojasi“. Genovaitės kaktose pasirodė keletas raukšlyčių, po to ji ramiai nusigrėžė į langą ir sėdėjo nė nesujudėjusi, Juozukas sparčiai išėjo iš kambario.

(O po keleto metų pati mama Juozukui netikėtai pasakė, kad Leonas vis dėlto ją vedė.)

Juozukas vis prisimindavo atvejį, kai su kolūkio talkininkais važiuo sunkvežimio kėbule. Kelias buvo ilgas, ir kai kurie bernai pradėjo dainuoti liaudies dainą. Bet bal-

sai nesiderino, skambėjo kas sau. Tada dainininkai ėmė tyčia plyšauti ir darkytis, stebindami čia pat sėdinčias merginas.

O jeigu vėly vakarą bernams ir pavyksta užtraukti sutartinę, tai šis faktas tik rodo, kad dainuoti jiems vis dėlto kur kas lengviau nei kalbėti apie meilę.

Tarsi žmonės būtų per daug akivaizdūs vieni kitiems ir, nuo pat ryto visą dieną blevyzgodami, ramia sąžine nuolat temptų ant savęs kažkokią nešvarią maršką, kaip vakarais prieš miegą užsitempia antklodę, paslepiančią visus jų negalavimus.

Mokykloje Juozukas iš pirmadieninių pašnekesių suprasidavo, kad vyresniųjų klasių šaunuoliai buvo nulėkę kažkur kitur, kai kurie išdykėliškai gyrėsi ten patirtais meilės nuotykiams. Sykį gražuolis Virgis, įsilinksminęs vakarykščiomis išdaigomis, pasilenkė ir žvilgtelėjo į savo kelnių klyną:

– Nieko, švaru!... – juokėsi.

O per mokyklos laidų susitikimus šaunūs vyrai rūbinėje ar lauke už kampo „gniužydavo“ suvažiuosius bendrąsias arba gražesnes merginas iš kitų klasių, pusgirčiai prisispaudę daug kartų šokdindavo suknelėse jau vos betelpančias dabartines paneles, kurios tuomet salėje jausdavosi kaip devintame danguje, o po šokių tamsoje su riksmu sprukdavo iš jų glėbio.

Ant suoloelio sėdi du atsitiktiniai keleiviai – plepi moteriškė ir amžinai snūduriuojantis vyriškis. Jam niekas nerūpi. Atrodo, kad jis nieko ir negirdi, tik kartais iš lėto palinkčioja galvą, netgi tada, kai moteris tyli, viskam pritardamas, žiūri į savo rankas ir tuščią dulkėtą aikštę. Bet vos tik ji pasako, kad kino mechanikas parlydėjo agronomę, jis iškart pakelia galvą:

– Tikrai? Ar naujokė?

Ko čia tas senas krienas taip sukľuso?

Žmonės meilės nė kiek nesupranta, bet visi ja labai domisi, – stebisi Juozukas.

Miestelis gūžčiojo pečiais, nesupraddamas, kaip mažaugis pliktėlėjęs brigadininkas Ivoška, vedęs dar prieš karą, gavo tokią gražią žmoną. Bet štai vis dažniau pasigirdavo kalbos, kad ji šen ar ten tampa pasiekiamą daugeliui vyrų; Ivoška, prisiklausęs šių užuominų ir tarp aruodų užtikęs ją su sandė-

lininku, sukėlė nedidelį skandalą, panašų į šamyšį, ir viešai pats apie save pareiškė, nuo šiol esąs laisvas. Netrukus jis ėmė atvirai siekti gražiosios našlės Marijos draugystės, bet nepasiekė – aišku, dėl to, kad šiame krašte vedybos tuo metu buvo užkeiktos.

Iš vieno kaimo autobusu atvažiuodavo du bendraklasiai, kurie ir mokykloje artimai bendraudavo ir gindavo vienas kitą nuo mušėikų, tiksliau tariant, šiek tiek stipresnis Vytautas gindavo šiek tiek silpnesnį bičiulį Aurelijų. Vis kartu ir kartu. Aurelijus išsiskyrė ilgomis blakstienomis, kurias pamilo visos mergaitės ir visos mokytojos. Jis ištis buvo gražus, švelnus ir mandagus, o kai išdykėlius ėmė vadinti pantagriueliais, auklėtoja jį sulaukė klausimu: „Na, ar tu, Aurelijau, žinai, ką reiškia šis žodis?“ Gražuolis nežinojo ir paskui lengvai apsiėjo be šio žodžio. Šeštadienį po talkos jie abu tarp keleto mokinių patogiai slėpėsi nuo vėjo žole apaugusiam griovelyje ir Vytautas pasiūlė Aurelijui užsimerkus pasibučiuoti; Aurelijus žvilgtelėjo nesupratęs, kam tai, bet Vytautas paaiškino, kad užsimerkę įsivaizduos mergaitę; keista, bet Aurelijus sutiko: jie susiglaudė ir visų nuostabai tyloje tęsė bučinį visą minutėlę.

Atrodė, kad jiems abiems kalbinti mergaitės buvo dar per anksti. Kalbinti.

Žinia, tyrą meilę ugdė literatūros pamokos, knygų aptarimai, dramos būrelio spektakliai, inscenizacijos ir visi renginiai, atspindintys aukštus naujuosius idealus ir jausmų kultūrą, taip pat, be abejo, ir asmeniniai pačių mokytojų pavyzdžiai. Vyresniųjų klasių aktyvistai vis dažniau laktė koridoriais ir laiptais, stovėjo ryškioje šviesoje ir skanduo-tėms vadovavo jau ne po vieną, o dviese. Tai stipru. Klases valandėlėse ir pokalbiuose moralės temomis mokytojai užsimindavo, kad tikroji meilė susijusi su gyvenimiškąja patirtimi ir prierašumu, kartais, atsargiai rinkdami žodžius, papasakodavo, kaip rimtai jie patys susipažino ir ilgai draugavo, brandindami savo jausmus. Žinoma, mokiniai tuo tikėjo; žavėdamiesi mokytojų išsilavinimu, kokio neturi tėvai ir kaimynai, nuo pat žemesniųjų klasių pagalvodavo: o kaip jie bendrauja ir mylisi namuose? Smalsauti negražu, bet žinoti – ne pro šalį. Būtent iš asmeninio

GYVIEJI ARCHYVAI

mokytojų gyvenimo jie laukė gyvų pavyzdžių. Tačiau mokytojai neskubėjo jų demonstruoti – vengė su situaciniu pasirodyti ne tik gatvėje, parduotuvėje, bet, atrodo, ir savo sodybos kieme: išsprūdęs netinkamas žodis ar kokio barnio nuotrūpa galėjo iškart nepataisomai sugadinti visą auklėjimo reikalą. Tad mokiniai iš tiesų neįsivaizdavo, kaip atrodo antrosios pedagogų pusės, išskyrus, žinoma, direktorių, kurio žmona paprastai dirbdavo jo pavaduotoja ar užklasinio darbo organizatore. Tik vakarais, kai mokiniai išsisklaidydavo, autobusais ar dviračiais išvažinėdavo į namus ir kai aprimdavo mokyklos bendrabutis, garbingos mokytojų poros žvaliai išeidavo iš namų ir traukdavo į paskutinį kino seansą. (Juozukui, kaip drausmingam ir gerai besimokančiam vaikui, išimties tvarka buvo leidžiama pasibastyti ilgiau – jis tai išsiderėjo.)

O ar metams bėgant nesusidraugaus jauni mokytojai? Žinoma! Tačiau kaip jiems norisi paslapukauti! Kadangi šis klausimas deimanto rėžtuku įrėžtas visų mokinių ir mokytojų akyse, gyva draugystė pati jautė esanti iš visų pusių stebima ir neskubėjo tenkinti publikos smalsumo.

Štai pagaliau per miestelį perėjo už parankės susikibusi pagyvenusių mokytojų pora: biologė ir geografas. Na, gal jau ir pats amžius vertė juos susikibti: jis buvo visiškai vyriškas, o ji – moteriška, t. y. subrendusi gražuolė. Ji visur buvo savarankiška, protinga, retkarčiais netgi replikuodavo kai kuriuos iššaukiančius Chruščiovo veiksmus, tad kiekvienam vaikui rūpėjo, kaip jai seksis

sutarti su vyru.

Geografijos mokytojas Ralys jau porą metų buvo bendrabučio auklėtojas: dažnai vėlyvą vakarą kambario viduryje atsiremndavo nugara ir abiem rankom išsikibdavo į lenktą geležinį lovos galą, lengvomis šnekomis tarsi lopšinėmis greit užmigdydavo mažesnius vaikus, o su vyresniais, gulinčiais prieš akis, dar pajuokaudavo, kartais prisimindamas kokį nors įdomesnį knygos ar filmo herojaus poelgį. Juozukas pastebėjo keistą jo įprotį: jis mėgo posakius ir netgi ilgiausius cituodavo dviem kalbom – pirmiausia „kaip prancūzai sako“, o paskui lietuviškai. Kam čia ta prancūzų kalba? – galvojo jis. Tuo labiau, kad mokykloje mokoma anglų. Sykais auklėtojas išsitraukdavo iš švarko kišenės nutrintą bloknotę ir užsirašydavo iš vaikų išgirstą ar jam pačiam toptelėjusią vertingesnę mintį – pasirodo, vis dėlto prancūziškai: šio neįprasto manevro nuo smalsuolių ne neslapstė, tikriausiai norėdamas tik pačią mintį paslėpti nuo savo moters. Bet ar ji nepasibaisės tokiomis jo keistenybėmis? Tomis valandėlėmis kai kurie vaikai, nuleidę galvą ir žvilgčiodami į šalis, tyliai križeno.

Tikriausiai visai dėl kitų priežasčių, bet jie po pusmečio nusigręžė vienas nuo kito. Ji vis pasitraukdavo kur nors į šalį. O kai sunkvežimio kėbule abu lydėjo ekskursantus, jis kaltai blaškėsi, rangėsi, įraudęs tramdė pats save ir pasielgdavo vis ne taip, kaip reikėjo; mokiniai matė, kad visur ji teisi.

Tais metais ne vienas anekdotas pajuokdavo mokytojas, kaip jos vaikosi traktoristų, bet viena mokytoja būtent taip ir elgėsi; trakto-

ristas buvo rimtas vyras, vaikai šiai porai pritarė ir smalsiai sekė jų ilgą draugystę. Bet susipyko ir jie.

Kai vieni meilės pavyzdžiai pritemdavo ar užgesdavo, išžiėbdavo kiti.

Pas jaunutę lituanistę kartais autobusu atvažiuodavo jos tolimas draugas. Jo grožis buvo stulbinantis. Jie susiglaudę atvirai vaikščiodavo į mokinių kino seansus, į parduotuvę ar paštą. Kai kartą ji per pamoką netyčia pamiršo draugo vardą, Živilė iš pirmo suolo netikėtai paklausė:

– Turbūt jūs labai jį mylite?

Mokytoja nušvito, nenuilaikydama šypsenos, ir suspurdėjusi atsakė:

– Kaip nemylėsi, kai jis toks geras.

Bet štai mokytoja net savaitgaliais vis likdavo viena. Ir miestelio gatvėse pasirodydavo rečiau. Tarsi krimsdavosi. Ėjo laikas, o ji per pamokas būdavo nekantri, sėdėdavo ant kėdės, apsirengusi plačiais drabužiais ir užsimetusi ant pečių ploną skraistę. Šukčiodama grėžiosi į šalis, į lentą, esančią už nugaros – drausmino vaikus, pasišaukdama juos prie stalielio, kažkodėl ypač bardama mergaites ir, visų vaikų gailėsčiui, plekštelėdama joms delnu per galvą ar stuktelėdama kumščiu per nugarą...

O kaip nuo mažumės elgėsi mūsų jaunasis herojus?

Tą vidurnaktį pažadino dundesys ir svetimų žmonių ginčo riksmas; per lubas kriuodamiesi nubėgo šešėliai – kažkas švietė pro langą, daužė duris, net šokčiojo lempos šviesa už svyruojančių nugarų prie stalo. Mama lindėjo giliai virtuvėje, o čia šeimininkavo darbininkai,

atvažiavę su kuliama mašina ir prie daržinės iškūle miežius; jie taip smarkiai vienas per kitą gargaliavo ir šūkavo, kad Juozukas negalėjo nė žodžio suprasti.

Pagaliau balsai aptilo, ir vaikas ėmė snūduriuoti, bet pasigirdo sodri vyriškio daina:

„*Oi vyrai, vyrai, vyrai,
Tikrai aš jums sakau:
Neveskit gražių žmonių,
Nes aš jau pražuvau.*“

Garsi šneka ir šurmulys užgožė dainą, bet po minutės vėl:

„*Oi vyrai, vyrai, vyrai...*“

Ir taip su ilgesnėm ar trumpesnėm pauzėm iki pat ryto.

Juozukui atrodė, kad vyriškis dainavo apie save ir kad tai jį patį žmona padarė nelaimingą – paliko arba ėmė paleistuvauti. Todėl jam niekas ir nepritarė. Dainininkas kartojo vis tą patį posmą, nes antro, ko gero, dar neturėjo sukūręs. Gražiu balsu atkakliai ir širdingai siekė draugus įtikinti.

Ir įtikino Juozuką. Jis per nakt suprato gražios žmonos keliamus pavojus ir nusprendė pats vesti negražią merginą. Kad padarytų ją laimingą! O dar geriau – ves invalidę. Parodys savo gerumą...

Bet jau po pusmečio šie jo ketinimai išblėso. Ne taip lengva būti geram: kažkur nugirdo, kad nepadarysi moters laimingos, nesijausdamas pats laimingas. Panašu... Paskui pastebėjo, kad jį labiausiai traukia būtent gražios mergaitės, kokių mokykloje, tiesą sakant, buvo ne tiek jau mažai. Vėliau, galvodamas apie ryškėjančius savo naujus panašius potraukius, šyptelėjo: nejaugi aš vis turėsiu eiti pačiais pavojingiausiais keliais?..

Kai kuriose situacijose jis

būdavo drovesnis už droviausią mergaitę. Jam apskritai kalbą atimdavo nauji žmonės, netikėti susitikimai, taip pat – nauji reiškiniai. Svaigino pirmoji Komunija, paskui pirmasis bučinys. Sutrūkdavo nuo kiekvieno naujo potyrio. Žvilgčiojimai į gražuolę slidininkę, vis sugrįžtančią ant to paties kalniniuko. Kaimynės paauglės dovanotas šiltas obuolys, ištrauktas iš užančio. (Nepaprastas. Bet rūgštus.) Ir išvyka su bendraklasėmis į giraitę, kur „pavėsy geros avietės“: arti rudos akys, karštis, tukušinti Juozuko širdis. Po to pievoje ratu bėgantis už kojos pririštas arklis. Užsitęsęs varžymasis naudotis švelniųjų jausmų srityje berniukui suteikta iniciatyvos teise. O šiaip kildavo noras išreikšti švelnius jausmus, bet nebuvo kam.

Paaugęs manydavo, kad mergaitės nė kiek nenori su juo būti, kad jos tai daro tik iš mandagumo ir gerumo, nes to nori visi berniukai. Jo glėbyje mergaitė, atrodė, nedaug tesusijaudindavo ir greit imdavo spurdėti. Paskui Juozukas vienoje brošiūroje perskaitė, kad moterų lytinis jausmas silpnas. Bet viena kartą patyrė ir nušvebo, kad ne toks jau ir silpnas. Kažkodėl nudžiugo. Tačiau mergaitės, vėliau nusprendė jis, tvirtai laikosi moteriškojo išdidumo, kurį joms reisykiais primindavo pro kaktą žiūrėdama senutė darbų mokytoja.

Pirmoji Juozukui savo švelnius jausmus parodė Kristina. Ji buvo geriausia mokyklos deklamuoja, o po to, kai rajoniniame raiškiojo skaitymo konkurse laimėjo pagrindinį prizą, vis dažniau gretindavosi prie Juozuko ir su juo šiek tiek pasivaikščiodavo kieme. Kai

jai už apykaklės kažkaip pavartė erškėtuogių šerelių, ji prisisėgė marškinėlius ir paprašė jį pirštais ten brūkštelėti, ir jis pamatė nuostabų kaklą ir baltus petukus. Dvelktelejo moters paslaptimis... Parduotuvėje sutrikęs lyg netyčia nupirko jai, stovinčiai šalia, šaltmetinių saldainiukų, o ji labai nuoširdžiai padėjo ir pasakė, kad juose vėjo įdėta.

Kristutė, kaip ir dažna mergaitė, laimės ieškojo žydinčiose pievose; na, jei ne žydinčiose pievose, tai kažkur netoli jų.

Ji smalsiai sužiuro į nematytą moterį, išlipančią iš autobuso su vaikeliu ant rankų, kurios niekas nepasitiko. O kai motina vedėsi jį už rankelės gatvę, mergaitė negalėjo juo atsivėsti ir atitraukti nuo jo akių.

– Koks mažas žmogutis! – tepasakė.

Tarsi nebūtų mačiusi mažo vaiko; dvelktelejo šeimos nuobodybe.

Paskui netikėtai jį pratarė: – Vasarą geriau, bet žiemą – nėra musių!

Juozukas kažkodėl galvojo, kad nė vienas gražus su mergaite susijęs daikčiukas, netgi ji pati, netinka jo kasdienybei ir kad ilgai neišbūtų Kristutei geras, mandagus – ilgai gero tono tiesiog neišlaikytų. Atrodo, kad jokia mergaitė nėra tokia miela ir įdomi, kad galėtum su ja ilgai draugauti.

Vieną popietę jie, šiek tiek žavėdamiesi vienas kitu ir sykais netyčia susiliedami pirštais, nuklydo už mokyklos nuošaliau. Kristutė įvairiose vietose ėmė jam raiškiai sakyti pačius gražiausius posmus. Užšoka ant kalnelio – ir deklamuoja. Prieina akmenį – ir skanduoja. Pamato kupstą – ir strykt!..

Negirdėtos Merkinės istorijos

Grįžęs namo p. Fišelis gavo daugybę padėkos laišku ir ypač didžiavosi gautu iš Merkinės paramos Asociacijos, išsikūrusios Niujorke. Laiškas skambėjo taip:

„Brangus Pone ir Broli,

Mums didelis džiaugsmas perduoti šį vieningą sveikinimą ir padėkas visų mūsų narių iš paskutinio susitikimo 1924 m. gegužės 18 d. Delansy g. Nr. 79 Niujorke.

Didžiudamiesi Jūsų neįkainojama filantropija šioje šalyje, Jūsų neišsemiamą energiją darbe, skirtame išimtinai naudai ir poreikiams vargšų, silpnų ir reikalingų pagalbos, jauniems ir seniems, Jūsų aktyviu dalyvavimu švietimo veikloje mūsų visų Švento Tikėjimo <...> mes džiaugiamės, turėdami

Jus tarp mūsų ir tariame, ir garbiname Jūsų vardą, sveikiname Jus kaip Industrijos Karalių, Kilniaširdiškumo Princa, Tėvą milijonams vargšų čia ir užsieny.

Kas verčia mus išreikšti šią nuomonę apie Jūsų kilnius darbus, yra tai: mes sužinojome iš mūsų gimtojo miesto Merkinės, kad paskutinio vizito metu Jūs savo lėšomis pastatėte amžiną paminklą, organizuodami ir finansuodami ugniai atsparią Talmudo Torą Merkinėje, pastatą, kuris pasitarnaus šimtams studentų, kurie bus mokomi pagal modernias ortodoksų instrukcijas gerbti, pažinti ir branginti mūsų Torą, Bibliją ir visą Hebrajų literatūrą. Jūs ne tik skyrėte lėšų pastato statyboms ir aprūpinimui, tačiau

netgi įsipareigojote iš dalies dengti jos išlaikymo išlaidas.

Mūsų bendras noras, kaip kompensacija Jūsų nenuilstamoms pastangoms mūsų Merkinės ir žydų bendruomenei apskritai, kad mūsų Didysis Dievas laimingų Jus nesibaigiančia sveikata ir laime iki Jūsų norų ribų, didelio džiaugsmo Jums ir Jūsų, dabar ir amžinai.

Labai nuoširdžiai Jūsų, Merkinės Pagalbos Asociacija“

Haris Fišelis su žmona Džeine susilaukė 4 dukrų. Jų ainiai ir šiandien gyvena JAV bei Izraelyje. P. Fišelio palaidojimo vieta – tris tūkstančius metų skaičiuojančios Alyvų kalno kapinės, kur jis buvo palaidotas 1948 m. įspūdingame jo paties pasta-

tytame mauzoliejuje. Merkinėje ir šiandien turime jo statytą Talmudo Toros pastatą, kurioje Toros paslapčių mokėsi Merkinės žydų vaikai. Pastato nepalietė Antrojo pasaulinio karo bombos ir ugnis. Merkinės istorija turtinga. Amerikos žydams kelia nuostabą faktas, kad tokie garsūs JAV žydų bendruomenės atstovai kaip H. Fišelis, D. E. Stounas yra kilę iš vieno ir to paties miestelio Meretz (Merkinės). Dar buvo Max Margolis (profesorius Droyse kole-dže), Deividas Lourie (Masačiusetso Aukščiausio teismo teisėjas), Izidorius Ruby (Bostono tarybos narys), Rabinas M. S. Margolis (Niujorko ortodoksų rabinų seniūnas), kuris buvo artimas H.

Hario Fišelio mauzoliejus Alyvų kalne. Iš knygos „Haris Fišelis. Žydų Filantropijos pionierius“, 2012 m.

Pabaiga.
Pradžia Nr. 40, 41, 42, 43

Spaudai parengė
Merkinės muziejaus
direktorius
Mindaugas
ČERNIAUSKAS,
2016 m.